

De Panewippchen

N°116 3/2016

SCHLOFEN AN DREMEN

News

Rektifikatioun

Am leschte Panewippchen
ass eis e Feeler ënnerlaf:

Den Text vum Poster
«Op der Plage» gouf
geschriwwen vum Mike
Hagen an net vum
Claude Heidt.

Wat ass hei geschitt?

An deem Vullenhaus hu
jonk Meese gejaut, fir
gefiddert ze ginn. Dat huet
en hongrege Bontspiecht
héieren an hien huet séier
en 2. Lach an d'Vullenhaus
gemeesselt an
déi jonk Meesen entweder
selwer giess oder
u seng Kanner verfidert.

Och wann dat
grausam kléngt,
ass dat awer
ganz normal
an der Natur.
Verschidden
Déieren iesse
Planzen an
anerDéieren
(wéi kleng
Vullen). Du ëss jo
och heiansdo e
Biffek.

Nuetspäiperlek am Gaart

D'Nelly Erang huet
dësen Nuetspäiperlek a
sengem Gaart zu Miersch
fotograféiert. Den Expert
Marcel Hellers huet
erausfonnt, datt et en
Eschenspanner (Ennomos
fuscantaria) ass. Bei dëser
Aart hunn d'Männer ganz
grouss Antennen, mat

deene si gutt richte kënnen.
D'Raup vum Eschenspanner
lieft op Eschen an um
Liguster. Well dës Raup
keng Been huet, mécht si
beim Krauchen e ronne
Bockel (op däitsch: «sie
spannt einen Bogen»), an
dohier kënt den Numm
vun der Famill.

Eschenspanner, ennomos du frêne,
dusky thorn, *Ennomos fuscantaria*

m inuit

Museumsnacht
in Luxemburg
8. Oktober 2016
von 18 bis 1 Uhr

Teilnehmende Museen Villa Vauban – Musée d'Art de la Ville de Luxembourg • Casino Luxembourg – Forum d'art contemporain • Musée d'Histoire de la Ville de Luxembourg • Musée national d'histoire et d'art • Musée national d'histoire naturelle – 'natur musée' • Musée Dräi Eechelen : Forteresse, Histoire, Identités • Mudam Luxembourg – Musée d'Art Moderne Grand-Duc Jean

m
d' stater
muséeën

Gratis Shuttleservice in Zusammenarbeit mit:

BMW Muzzolini – Ville de Luxembourg –
Frënn vum ale Stater Bus – Routemaster

www.museumsmile.lu

PW 3/2016

Wat ass dran?

SÄIT 1

DE PANEWIPPCHEN 3/2016

Thema: Luucht an Däischtert

SÄIT 2

NEWS

Neiegkeeten aus dem
'natur musée' an der
Natur zu Lëtzebuerg

SÄIT 4

FUERSCHUNG AM MUSÉE

D'Paleontologie

SÄIT 8

DE BELVAL AN URZÄITEN

SÄIT 10

SCHLOFEN

SÄIT 14

DREEMEN

SÄIT 17

KNIWWELEN

eng Lanter

SÄIT 18

IDDIEN, FIR GUTT ZE SCHLOFEN

SÄIT 21

KNIWWELEN

eng Hierschtfladder

SÄIT 22

INEMURI

SÄIT 25

FIR MAT ZE SANGEN

Richteg schlofen

SÄIT 26

LIICHTVERSCHMOTZUNG

SÄIT 28

DE VULLENZUCH

SÄIT 34

WÉI ENG HECK ASS DAT?

SÄIT 38

D'WANTERLANN

SÄIT 42

KNIWWELEN

mat Lannenholz

Impressum

SÄIT 44

'natur musée'

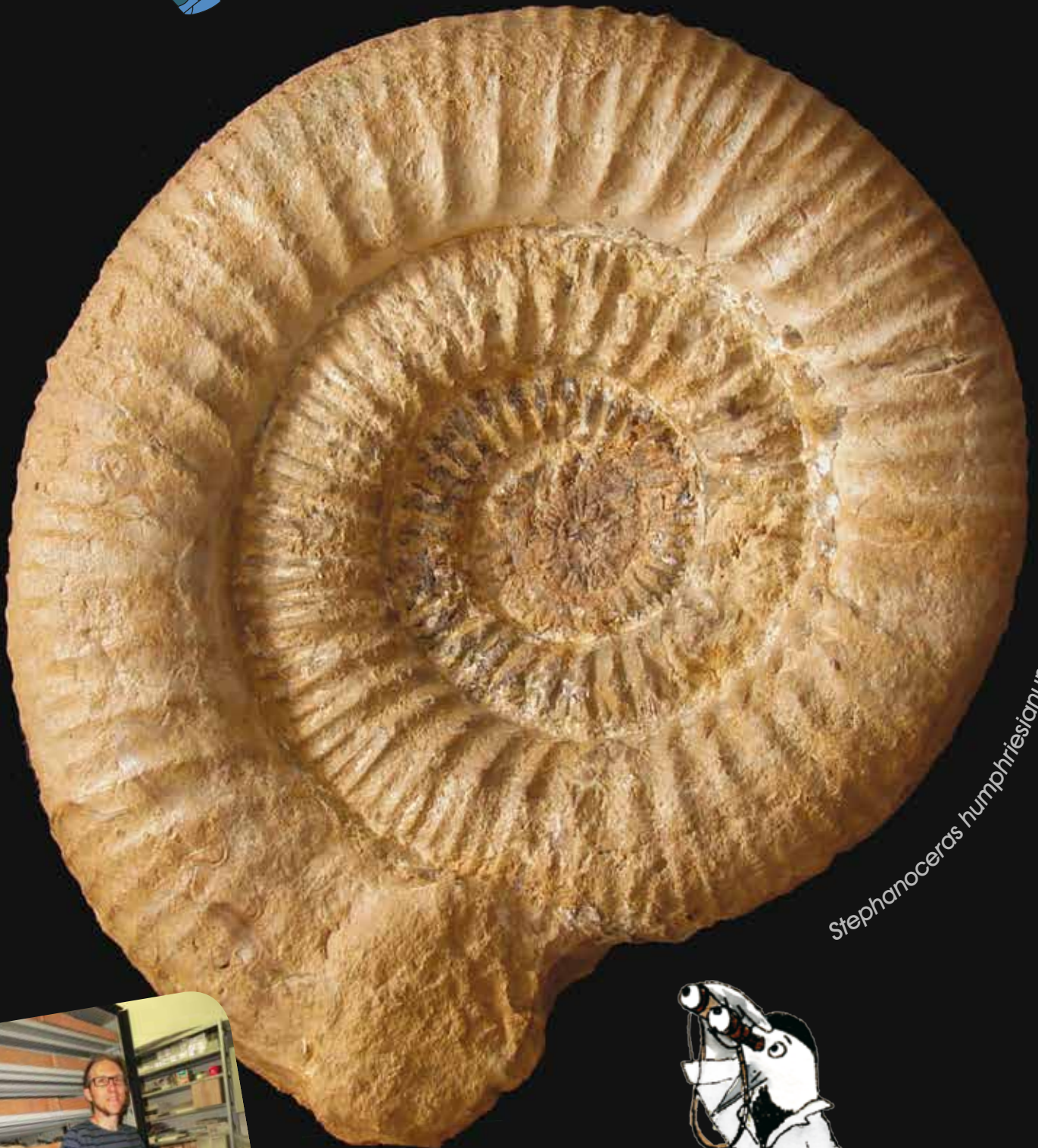
Den 'natur musée' ass lo
och op facebook!

www.facebook.com/MNHNL

FORSCHUNG

Stephanoceras humphriesianum

AM 'NATUR MUSÉE': PALEONTOLOGIE

D'**Paleontologie** ass d'Wëssenschaft, déi sech mat de Fossilie beschäftegt. E **Fossil** ass en Déier oder eng Planz, déi viru méi wéi 10.000 Joer op der Äerd gelieft huet an elo a verstengerter Form vun engem Mënsch ausgegruwe gouf.

Net all Liewewiese gëtt automatesch ee Fossil, nodeems et gestuerwen ass. Fir datt ee Fossil entsteet, mussen d'Iwwerreschter vun Déieren oder Planze séier mat **Sand oder Bulli bedeckt** ginn, fir datt se net komplett vermuuschten. Dat

geet natierlech am beschte mat **haarden Deeler vum Kierper**, wéi Schanken oder Schuelen. Méll Deeler fossiliséieren nëmmen ganz seelen.

Am 'natur musée' ginn et zech dausend Fossilie vu

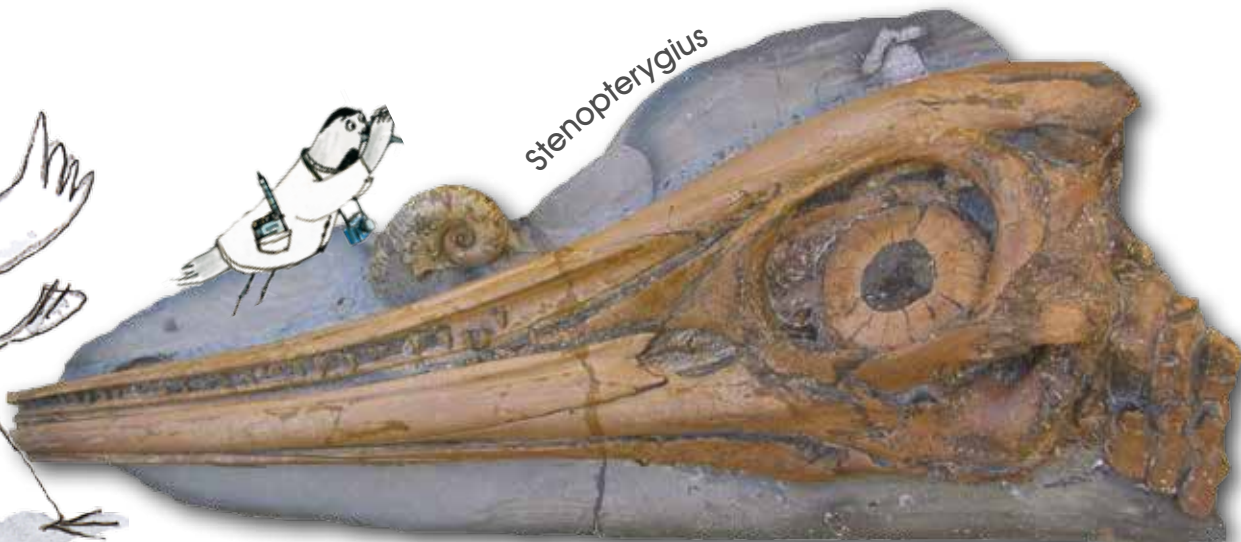
verschidden Déieren- a Planzenaarten. Besonnesch spektakulär ass z.B. de Schädel vun engem *Temnodontosaurus* aus dem Minett, ee vun de gréisste Waasserreptilie vu senger Zäit. Hei huet hie virun 180 Milliounen Joer, zesumme mat méi klengen Fëschsaurier (kuck Säit 9), gelieft.

PS: Dës an nach ganz vill aner Fossilie kënn dir geschwënn an der neier Ausstellung am 'natur musée' mat eegenen Aen bewonneren.

Temnodontosaurus

Stenopterygius

MIKROPALEONTOLOGIE

MAM BEN THUY

De **Ben Thuy** ass **Paläontolog** am **'natur musée'**. Hien huet sech schonn an der Schoul fir Fossilie beegeschtert, an nom Studium an Däitschland konnt hie säin Hobby zum Beruff maachen. Hie befasst sech virun allem mat sougenannte **Mikrofossilien**. Dat si Fossilien, déi sou kleng sinn, datt ee se kaum méi mam bloussen A erkennt.

Déier falen déi Plättercher no kuerzer Zäit ausereen. D'Plättercher kënnen dann als Mikrofossil verstengeren, an et si genee déi, fir déi de Ben sech intresséiert.

Dono gëtt eis Prouf duerch verschidde **Sifter** gerëselt, fir déi interessant Fossilie vum Stébs a vum Dreck ze trennen an der Gréisst no ze sënneren. Déi interessant Schlaangestär-Plättercher si kaum 1 Millimeter grous. Dofir benotzt de Ben eng ***Stereolupp** fir d'Plättercher

Fir si ze fannen, muss hien als éischt um Terrain

Du hues vläicht schonn eng Kéier eppes vun engem **Schlaangestär** héieren? Hien ass e Cousin

vum Séistär, deen s du ganz bestëmmt schonn op der Plage begéint

Bullisprouwen huelen. Intressant Mikrofossilie fënnt een dacks am **Leem**. Mee wéi kritt een d'Mikrofossilien aus dem Leem eraus? Je nodeems wéi pecheg de Leem ass, benotzt de Ben Waasserstoffperoxid. Dat ass eng Chemikalie, déi de Coiffer och benotzt, fir d'Hoer ze bleichen. Wann d'Chemikalie mat Leem a Kontakt kënnt, fänkt et un ze blubberen an d'Leemschicht gi gesprengt.

aus de gesifte Prouwen erauszesichen, ze kucken an erauszefannen, vu wéi engem Schlaangestär se stamen.

Där Schlaangestäre ginn et nämlech eng sëllegen. Déi éischt Schlaangestären, sou wéi mir se haut kennen, gouf et scho virun 370 Milliounen Joer an eleng haut ziele mir méi wéi 2000 verschidden Aarten. Si liewe sou guff wéi

hues. De Schlaangestär ass een zimlecht grousst Déier. Säi Skelett besteet awer aus ganz ville **klenge Plättercher**. Nom Doud vum

Wat
wëll de Ben da
genee erausfannen?

Well d'Schlaangestär-
Mikrofossilie sou wäit
verbreet an
heefeg sinn,
kann ee si
benotzen, fir
erauszefannen, wéi
d'Déieren an d'Planzen,
déi deemools am
Mier gelieft hunn
a vum deemolege
Klimawandel
beaflosst goufen.
Dës Informatiounen
kënnen da vun anere
Wëssenschaftler benotzt
ginn, fir méiglech
Verännerungen während
einem Klimawandel
vorauszegesinn.

iwweill um
Mieresbuedem, vun de
Pole bis zum Äquator a
vum Strand bis an déi
déifste Mieresschluchten.
Fir sou eng Schlaangestär-
Plättche méi genee
ze ënnersichen, geet
d'Stereolupp awer net

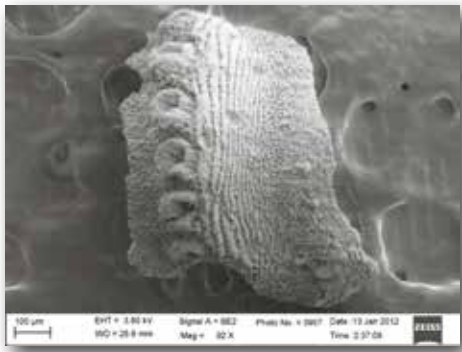
Am Moment
intresséieren ech mech
fir d'Schlaangestären,
déi virun ongeféier 180
Millioune Joer gelieft hunn.
Zu dëser Zäit gouf et eng
Klimaverännerung, déi
dem Klimawandel vun
haut gläicht.

ëmmer duer. Do muss de
Ben de sogenannten
*Elektronemikroskop
benotzen. Hei
bleift d'Bild och bei
ganz extremer
Vergrößerung scharf
an erlaabt et dem Ben
souguer winzeg Detailer
vun de Plättcher genee ze
ënnersichen.

Iwwregens
wësst dir jo bestëmmt,
datt Lëtzebuerg viru
Millioune Joer ganz vun
engem Mier bedeckt
war. Aus deem Grund
fënnt een hei natierlech
och besonnesch
vill Schlaangestär-
Mikrofossilien.

Dës Foto ass mat engem
Elektronemikroskop
gemaach ginn.

Fir erauszefannen,
wéi d'Fossilien
heeschen, setzen ech
se op eng Plack an da
kucken ech se ënner dem
Elektronemikroskop.

Dësen
Tableau hunn ech a
mengem Büro hänken, als
Hëllef bei der Bestëmmung
vun de Fossilien.

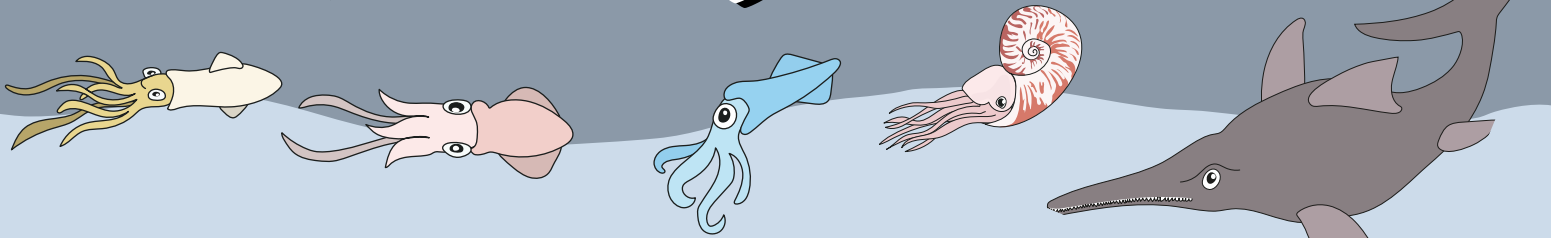

de Belval an Urzäiten

Liewen am Juramier

An der ënneschter Jurazäit (virun 180-190 Milliounen Joer) war Lëtzebuerg vum Meer bedeckt. Um Land hunn Dinosaurier gelieft. Am Meer gouf et allerhand Zorte vu Muschelen, Kappféisser (=Tënte„fësch“), Meeressaurier a Fësch. D'Iwwerreschter vun dësen Déiere fanne mer haut als Fossilien, z. B. um Belval.

Fossilie vum Belval

Crassum-Schicht

Bei der Gare Belval-Universität gouf bei Tunnelaarbechten eng rout, ca. 20 cm déck Schicht ugeschnidden. Si gëtt „Crassum-Schicht“ genannt, well vill Ammonitte vun der Aart *Catacoeloceras crassum* dra sinn. Reschter vu Fësch a vu Meeressaurier si méi rar.

Dat gesäit jo aus, wéi wann een déi Schicht ugestrach hätt!

Déi Schicht ass bestëmmt rout, well do Eisen dran ass.

Kappféisser

D'Belemnite ware Kappféisser. Si hunn ongeféier esou ausgesinn, wéi d'Kalamaren haut.

Och d'Ammonitte ware Kappféisser a keng Schleeken. Si haten eng planspiral Schuel.

Fëschsaurier

Dat ass ee Wierbel vun engem Fëschsaurier. Déi Meeressaurier konnten net méi u Land goen. Si hu missen opdauchen, fir ze ootmen, grad wéi d'Delfinen haut.

FIRWAT

Ech krut erzielt, dir zwee
kommt owes ni mat Zäit an
d'Nascht a moies sidd der
da midd. Hutt dir dann eng
Iddi, firwat mer iwverhaapt
musse schlofen?

Well meng Elteren dat
wëllen?

Wat erziels du do, mir
musse schlofen, well mer
midd sinn.

Du Schluen, a firwat gi
mer da midd?

SCHLOFE MIR?

Net streiden! Denkt mol no: Wéi fillt der iech, wann der midd sidd a wann der ausgeschlof sidd?

Geet raschten dann do net duer? Firwat musse mer da schlofen?

Wann ech gutt geschlof hunn, üben ech ëmmer moies sängen. Owes, wann ech midd sinn, da geet dat guer net sou gutt. Do maachen ech da léiwer eppes Roueges, wéi de Panewippchen liesen.

Oh, dat ass eng gutt Fro, op déi souguer d'Wëssenschaftler nach net sou laang eng Äntwert hunn. Am Schlof raschte mer, mee do gëtt och gebotzt a geraumt am Kierper a besonnesch am Gehir.

Moies, wann ech ausgeschlof sinn, hunn ech vill méi Geschéck bei der Méckejuegd, wéi wann ech midd sinn. Jo, an och an der Schoul kann ech mech besser konzentréieren, wéi nomëttes. Do wëll ech da ganz vill ronderëm fléien an net méi sou vill nodenken.

Wat heescht dat dann? Klammen do Wichtelmännercher mat der Kierbiischt a mäi Kapp eran?

Natierlech net! Mee d'Organer, déi de Kierper "botzen", wéi d'Liewer an den Daarm, sinn am Schlof besonnesch aktiv. An am Gehir gëtt och nach geraumt.

Do hutst der d'Äntwert: Mir schlofen, fir wakereg a fit ze sinn a fir gutt kënnen ze léieren.

Wat ziels du eis do?
Raumen am Kapp? Am
Schlof ass d'Gehir dach
"ausgeknipt". Mech kanns de da
mam Nascht fortdroen, ech giff
net wakereg ginn.

OK, dat heescht, et ass
net mat ëmmer neien
Aufgabe beschäftegt a
ka sech voll op d'Opschaffe vun
dagiwwer Erliedtem konzentréieren.
Do wier ech ni drop komm!

Neen, däi Gehir ass am
Schlof ganz aktiv, a net
ausgeschalt, dat kënnt
der nëmmen sou vir. Well
am Schlof, virun allem dann, wa
mer dreemen, gëtt viles verschafft
an zortéiert, wat mer de ganzen
Dag iwver erlieft hunn.

Jo, dat heescht dann
och, datt ee genuch muss
schlofen, fir datt d'Gehir
seng Nuetsaarbecht uerdentlech
ka maachen. Well dat, wat der am
Dag maacht an übt, gëtt an der
Nuecht nach eng Kéier verschafft
an nei zortéiert.

Mee firwat mécht
d'Gehir dat dann net,
wann ech wakereg sinn?

Dofir kënnt et mer
heiansdo fir, wéi wann
ech an der Nuecht nach
eppes dobäi geléiert
hätt. Meng Bomi sot ëmmer virun
enger Prüfung, wann ech owes
gejéimert hunn: «ech weess guer
näischt méi, obschonns ech gutt
geléiert hunn»: «Lee d'Buch ënnert
d'Kappkëssen, da kënnt alles rëm
an de Kapp». Dann ass jo eng
Wourecht dobäi?

Wann s de schléifs, huet
d'Gehir méi Rou an ass
net domat beschäftegt,
dech beim Fléien an
der Luucht ze halen, opzepassen,
datt s de net an e Bam flitts oder
dofir ze suergen, datt s de genuch
Mécken an de Bauch kriss.

Jo, dat kënnt der net nëmme sou fir, dat ass esou. Mee et gëtt eppes, wat een nëmme am Schlof mécht. Rot mol wat dat ass?

Dat an ärem Kierper, wat Krankheete bekämpft, den Immunsystem, ass am Schlof vill méi aktiv, wéi wann der waakreg sidd.

Schnaarchen?

Ah, lo verstinn ech, firwat ech soss näischt wëll maache wéi schlofen, wann ech krank sinn. A meng Eltere brénge mer da souguer nach Mécken an d'Nascht, nëmme fir datt ech gutt ka raschten a schlofen.

Jo, och, mee ech mengen eppes aneres, eppes Wichteges.

Nodeems der dat lo alles héieren hutt, hutt der lo owes méi Loscht mat Zäit an d'Nascht ze goen?

Nei Fiedere kréien?

Jo, nei Fiedere wuessen haauptsächlech am Schlof. Ganz allgemeng wuesst dir am Schlof.

Ech wosst dach, datt lo nach eng giff kommen ...
Nujee, elo weess ech op d'mannst, firwat dat gutt ass ... a vläicht hunn ech jo och nach e coolen Dram! Gutt Nuecht dann!!

Neen, dat ass jo erstaunlech!

Jo! An nach eppes Wichteges passéiert am Schlof. Denkt mol un är lescht déck Erkältung.

Do suz ech de ganzen Dag am Nascht an hu bal déi ganzen Zäit geschlof.

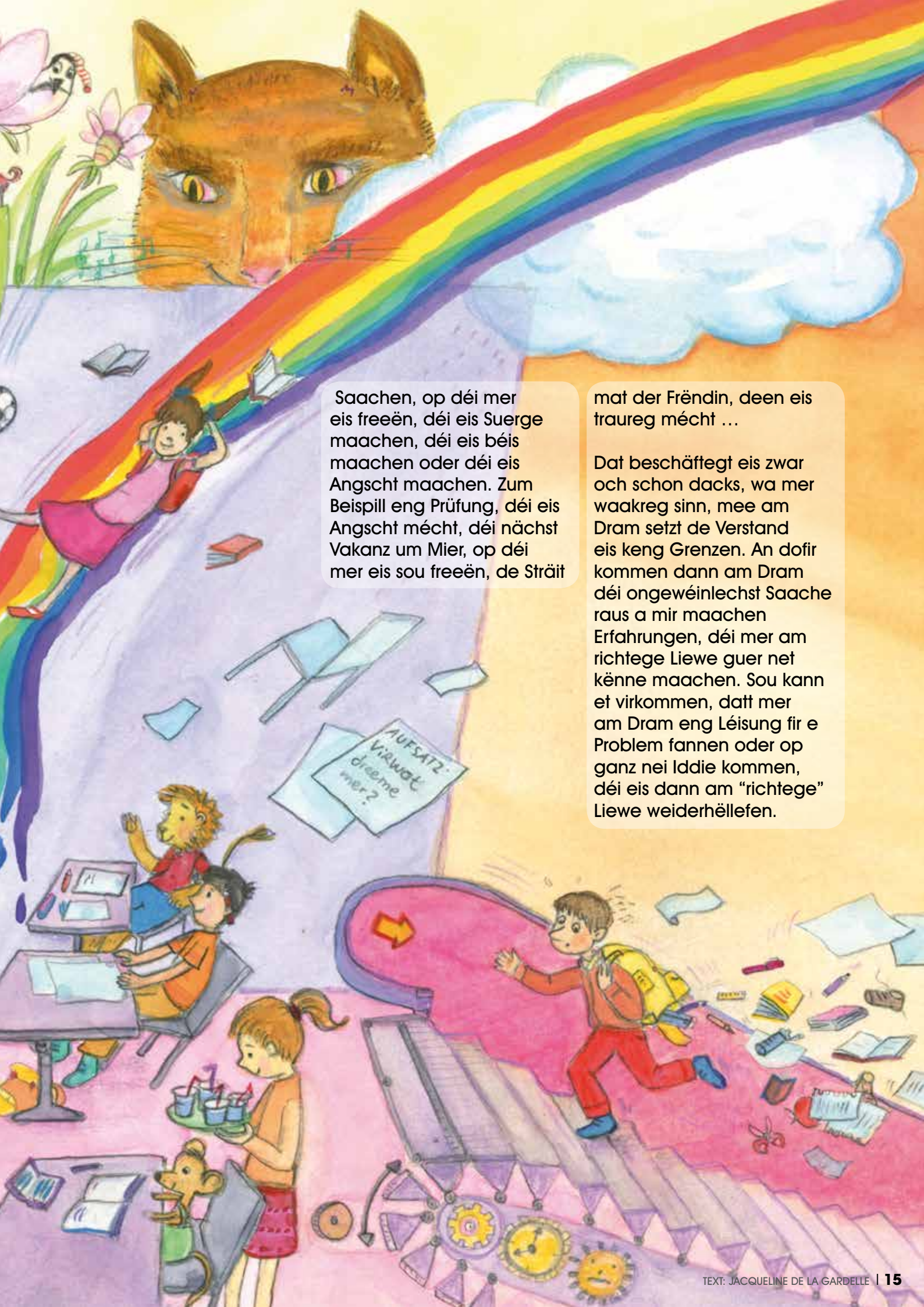

FIRWAT DREEME MIR?

Am Dram kënne mer fléien
an ënner Waasser ootmen a
schwammen, wéi en Delfin. An
der Schoul sëtze mer niewent
engem Léiw, dee schwätze kann
a mir spille Futtball op enger Wiss
ënner risege Blummen.

Dat, wat mer dreemen, ass
dacks net ze verstoen, mee
eis Dreem hunn e Sënn,
do sinn d'Wëssenschaffler
sech eens. Si hunn nämlech
rausfonnt, datt mer am
Dram Situatiounen aus dem
Alldag duerchspillen, déi eis
beschäftegen.

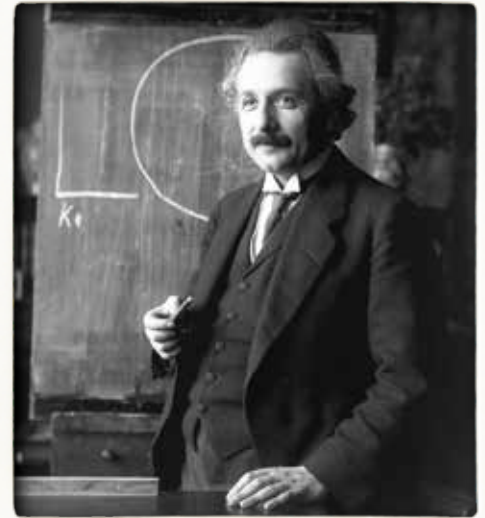
Saachen, op déi mer eis freeën, déi eis Suerge maachen, déi eis béis maachen oder déi eis Angscht maachen. Zum Beispill eng Prüfung, déi eis Angscht mécht, déi nächst Vakanz um Mier, op déi mer eis sou freeën, de Sträit

mat der Frëndin, deen eis traureg mécht ...

Dat beschäftegt eis zwar och schon dacks, wa mer waakreg sinn, mee am Dram setzt de Verstand eis keng Grenzen. An dofir kommen dann am Dram déi ongewéinlechste Saache raus a mir maachen Erfahrungen, déi mer am richtege Liewe guer net kënne maachen. Sou kann et virkommen, datt mer am Dram eng Léisung fir e Problem fannen oder op ganz nei Iddie kommen, déi eis dann am "richtege" Liewe weiderhëlfen.

WOUSST DE SCHONN?

* Datt een am Dram d'Aen ganz séier hin an hier beweegt, an zwar ënner den zouenen Aendeckelen?

* Datt den Albert Einstein duerch seng Dreem op nei Iddie komm ass?

* Datt de Moler Salvador Dali seng Dreem gemoolt huet?

* Datt een am Mëttelalter ugeholl huet, d'Dreem géifen engem eppes iwver d'Zukunft soen?

Morpheus
de griichesche
Gott vum Dram

* Datt déi al Griichen a Réimer gemengt hunn, d'Götter géifen hinnen am Dram Rotschléi ginn?

KNIWWELE

Bliederlanter

Lanneblieder

faarweg Tënt
a Pinsel

Zalotenueleg

Gebeessglas

Wuessfaarwen

Téikäerz

wäisse Pabeier

Lee d'Blieder mat den Oderen
no uewen op den Dësch.

2 Lee d'Blat Pabeier drop a mol mat
der Wuessfaarf iwver de Pabeier.

3 Mol mat faarweger
Tënt iwver däin Drock.

5 Looss dréchnen. Wéckel de Pabeier ronderëm
d'Gebeessglas, stréck e Stéck Bast oder Fuedem
ronderëm a stell eng Téikäerz dran.

4 Looss d'Tënt dréchnen. Pinsel Zalotenueleg
driwver, da schéngt d'Luucht duerch de Pabeier.

IDDiEN, FIR RICHTEG GUTT ZE SCHLOFEN

Déi meescht Schoulkanner brauchen
tëschent 9 an 11 Stonne Schlof,
Erwuessener e bësse manner, sou
tëscht 7 a 9 Stonnen.
An déi eeler Persounen nach manner.

Mee bei jiddferengem ass dat e bëssen
anescht.

Déi eng sinn Nuetseilen, déi aner sti mat
den Hénger op. Déi eng müssen ëmmer
ganz laang schlofen, déi aner brauchen
net vill Schlof. Déi eng schlofe wéi e
Steen, déi aner struwelen déi ganz
Nuecht. Um Réck, um Bauch, op der
Säit, de Kapp ënner der Decken, een,
zwee oder kee Këssen, mat oder ouni
Kuscheldéier. Jiddferen huet sou seng
Schlofgewunnechten.

Fann mol raus, wéi s du schléifs: Ass dat an der Woch d'nämlecht, wéi de Weekend? Fro mol deng Frënn a Frëndinnen, wéi si schlofen.

Egal wéi s de schléifs, hei e puer Tricken, fir jiddferee fir gutt ze schlofen.

1. LAUSCHTER OP DÄI KIERPER!

Géi an d'Bett, wann s de midd bass. Hues de am Dag vill erlieft, geléiert a gespilt an du bass midd, da géi roueg fréi schlofen. Sou kanns de dech gutt erhuelen an du hues bestëmmt dann och nach vill intressant Droom. Bass de net midd, da forcéier dech net, fir ze schlofen, mee maach nach eppes Roueges (Kuck bei Punkt 3).

2. GEWINN DER E SCHLOF-RHYTHMUS UN.

Leider schellt all moies déi selwecht Zäit de Wecker an du muss opstoen, egal ob s de midd bass oder net. Dofir gewinn der un, ëmmer em déi nämlecht Zäit an d'Bett ze goen, och wann s de nach net richtig prett bass fir ze schlofen. Du wäerts gesinn, mat der Zäit gëss de dann awer zu där Zäit midd an du gëss villäicht souguer moies ouni Wecker waakreg. Och Schlofe kanns de e bëssen trainéieren!

MAACH VIRUM 3. SCHLOFEN EPPES, WAT DECH BEROUEGT.

Schonn eng Stonn iers de wëlls schlofe goen, méchs de eppes Roueges: e Buch liesen, eng Geschicht virliese loossen, an däin Tagebuch schreiwen, ... Kuck, datt et an dengem Schlofzëmmer net ze hell ass, zéi d'Ridoen zou a maach keng ze hell Luucht un.

Schiermer vu Computer, Tablet, Smartphone an der Tëlee si sou hell wéi d'Dagesluucht. Dat heescht, si maachen owes waakreg. Huel si net mat an d'Schlofzëmmer, och net als Wecker.

SCHLOF AN ENGEM ROUEGEN, KILLEN AN DÄISCHTEREN ZËMMER. 4.

Fir ze schlofe brauch ee Rou. Wa Geräischer vun dobaussen dech stéieren, maach d'Dir an d'Fënster zou. Et schléift ee besser, wann et kill am Zëmmer ass an ee sech an eng kuscheleg Decke wéckele kann. Am beschte virum Schlofegoen eng Kéier d'Zëmmer kuerz lëften. Och hell Luucht hält eis vum Schlofen of, dofir schlofen déi meescht gär däischer. Wie sech am Stackdäischeren net wuel fillt, mécht d'Rollued net ganz zou oder mécht sech eng kleng Nuetsluucht un.

WANN S DE AM DAG VILL 5. ERLIEFT HUES, DA SCHLEIFS DE GUTT.

Erliewen heescht, sech beweegen, raus goen an d'Natur, Saachen ausprobéieren ... Géi also raus an de Bësch, de Park, de Gaart, op d'Spillplaz, ... Hei kanns de spillen, aner Kanner treffen a vill Neies entdecken. An dat hëlleft der, net nëmme gutt ze schlofen, mee och eppes Flottes ze dreemen.

KNIWWEL

Eng Hierschtfladder

Du brauchst:

Ficelle

Käscht

Handbuerer

Schéier

Krepppabeier

1
Buer e Lach
duerch
d'Mëtt vun
der Käscht.

Looss der heibäi
onbedéngt
vun engem
Erwuessenen
hëllefen!

2

Zéi e Stéck Ficelle
duerch d'Käscht a
maach op engem
Enn e Knuet.

Looss e Stéck
Ficelle hannert
dem Knuet.

3
Rull de Krepp-
pabeier...

...a schneit
Sträifen
erof.

4

Rësel
d'Sträifen
auserneen.

5
Lee se an der Halschent
op d'Ficelle.

6
Maach se mat
engem Knuet
fest.

7
Hal deng Hierschtfladder mat der
Ficelle un a schleider se am Krees
ronderëm duerch d'Loft. Wat méi
séier, wat se méi Geräischer mécht.

iNEMURI

Op ville Plazen an Asien,
Afrika a Südamerika
schlofen d'Leit an der
Öffentlechkeet =
egal wéini an och
bal egal wou.

居
眠
り

Si profitéiere vun all Geleeënheet fir en Tämpchen ze halen, well dacks sinn d'Nuechte kuerz. D'Leit gi spéit schlofen a sti ganz fréi op. Si schlofen am Metro, am Park, op der Schaff a souguer an der Schoul. Meeschtens nëmme fir eng kuerz Zäit.

An Europa ass dat ganz anescht. Wien an der Öffentlichkeit schléift, géit als faul.

Wouhir kommen déi Ënnerscheeder? Op der Welt gétt et

DRÄI GROUSS SCHLOFKULTUREN

1 A Länner mat (nord) europäescher Kultur schlofen d'Leit um Stéck, an der Nuecht.

D'Öffnungszäite vum Zännokter an der Apdikt a Griechenland

ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ
ΩΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
 09:00πμ-13:30μμ
 18:00μμ-21:00μμ
 ΤΗΛ.2247-0-41142

ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΕΙΟ
ΩΡΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
 10-13^h
 17-21^h
 ΤΗΛ.22470-41427
 ΚΙΝ.697-4497924
 697-7453086

2 A waarme Länner, virun allem ronderëm d'Mëttelmier, schlofen d'Leit an 2 Etappen: si ginn nuets spéit schlofen, sti mat Zäit op an halen da Mëttes vun 12 Auer un eng laang Siesta.

Dann ass et am wäermsten a gutt, fir déi Zäit am Schiet ze verschlofen.

3

An Asien, Afrika a Südamerika schléift een an enger laanger a ville kuerzen Etappen. Owes geet et spéit schlofen, moies immens fréi op, daagsiwwer gëtt da bei all Geleeënheet kuerz geschlof.

Si hunn
e laange Wee bis
op d'Aarbecht, si schaffe
vu moies ganz fréi bis
owes spéit.

A Japan heescht deen
Daagsiwwer-Tëmpchen Inemuri:

居眠り

Wien dat mécht, gëlt als een,
dee ganz fläisseg ass. Dofir
dierf een do dann och mol
an der Schoul de Kapp e puer
Minutten op d'Bänk leeën.

Richtig schlafen!

Jean-Paul Majerus

D'Schoul war haut rëm
Schlo - fen ass eng
Hues du vill am

rich-teg krass, hues een dé-cke Kapp... du fills dech sou rich-teg platt,
wich-teg Saach, schlo-fen ass ge-sond... wann s du net gutt schlo-fe kanns,
Dag er-lieft, emm-mer op de Been... falls du o - wes an dâi Bett,

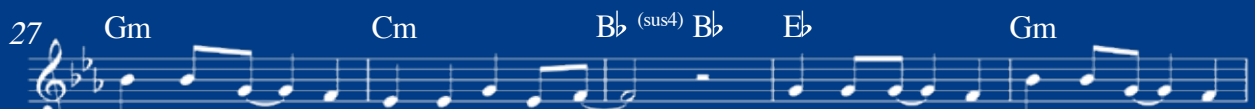
zei-deg fir an d'Klapp... De gan-zen Dag war s du um Dill, gutt
huet dat oft säi Grond... Den Han-dy, Ta - blet a P - C hunn
wéi een dé - cke Steen... Géi fréi an d'Klapp a schlof dech aus, du

drop an em - mer frou, mä lo ass Schluss mat Spaass a Spill, an
näischt beim Bett ver-luer, e bës - se lie - sen dat ass gutt, da
weess jo wéi et heescht, «ee gud - de Schlof ass Me - de - zin, fir

d'Aen, déi fa-len zou. Dätsch! Freckt! Platt! Géi an d'Bett a
schléifs du fest bis muer. Kier - per, Séil a Geescht»!

schlof eng Ronn, 10 Ston-nen o - der méi. Drud-del dech an d'De-cke ran an

dreem bis muer-ges fréi. Dat ass im-mens an 't deet sou gutt, well, weess de wat ge-schitt...

Mat dree - me gëtt d'Ge - hir ge - botzt, da

bass de rëm top - fit!

D'Musek an eng gesonge Versioun vum Lidd fënns du op: inecc.lu/pw

A satellite night view of Europe, showing the continent's outline and the dense network of city lights. The lights are concentrated in major urban centers and along coastlines. The background is a deep blue, representing the night sky.

Lëtzebuerg

Wann an der Nuecht d'Land liicht, wéi soss
de Stärenhimmel, gesäit dat zwar schéin
aus, mee et huet vill Nodeeler. A ville Stied
an op ville Plazen an Europa kënne mir
d'Stären net méi gesinn, well et ze vill hell
ass. Mir schwätze vu

LICHTVERBOD

**Déi vill iwwerdriwwe
Belichtung ka fir
Mënschen, Déieren an och
Planzen allerlee Problemer
mat sech bréngen.**

**Zum Beispill
d'Insekten:**

Ugelackelt
vum Liicht
fléien dausende vun
nuetsaktiven Insekten
ronderëm Stroosseluuchten,
bellichte Sportsplazen asw..
Si gi sou staark vun deem

kënschtleche Liicht ugezunn,
wéi vun engem Staubsauger.
Si knuppen an, verbrenne
sech oder sinn dätsch a
falen erof.

Vill Nuetspäiperleken, déi
soss Planze bestäube géifen,
maachen dat doduerch net
méi. Sou hunn och d'Planzen
een Nodeel duerch ze
vill onnëtz Luucht an der
Nuecht.

**Zum Beispill
d'Vullen:**

Ganz
Schwäerm vu
Vulle kënnen
an hell bellichten, grouss
Gebaier oder Tiern arennen
oder duerch déi vill Luuchten
d'Orientéierung verléieren.
Dofir gëtt op ville Plazen an
där Zäit, wou de Vullenzuch
ass, d'Geliits ausgeschalt, fir
datt dat net méi passéiere
kann.

**Zum Beispill
d'Fliedermais:**

Nuets gi vill
Gebaier, wéi z.B d'Kierche
vu Spotte bellicht.
Wéinst der Belichtung
vum Agang vun hirem
Quartéier (Fliedermais
wunnen dacks um Späicher
vun de Kierchen) fléie vill
Fliedermais ze spéit eraus
op d'Juegd, well si mengen,
et wier nach hell. Si friessen
doduerch ze wéineg an
hunnen dann och Problemer,
fir genuch Mëllech fir hir
Kleng ze hunnen.

**Zum Beispill de
Mënsch:**

Zevill kënschtlech
Liicht stéiert eisen
Dages-Nuets-Rhythmus
a mir leiden ënner
Schlofstéierungen.

Déi grouss Rees

All Joer am Hierscht maachen d'Zuchvulle
sech op d'Rees an de Süden.

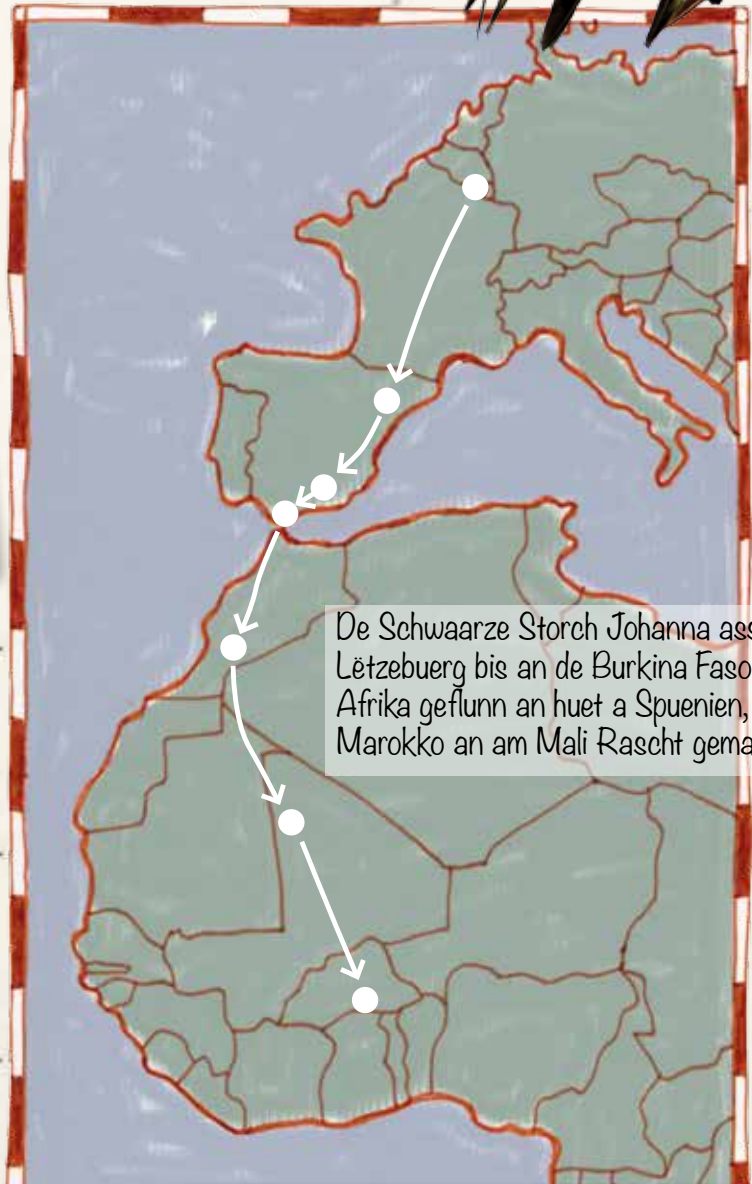

Mir
Schmeweile friesse
Mécken. A well et am Wanter
keng hei ginn, fléie mir bis an
Afrika.

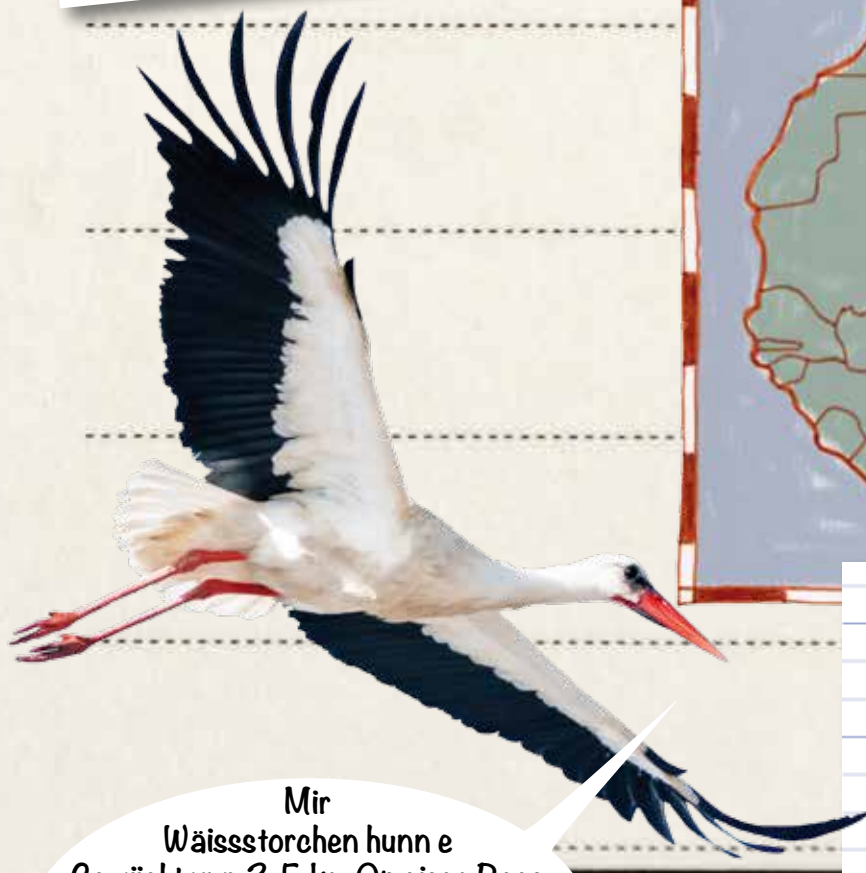

Firwat bleiwen d'Zuchvullen
net dat ganz Joer bei ons?

Am Wanter fanne si bei ons näischt
méi ze friessen (et si keng Insekte méi
do) an dofir fléie si an de Süden.
Et ass also net, datt et hinnen am
Wanter bei ons ze kal wär.

De Schwaarze Storch Johanna ass vu
Lëtzebuerg bis an de Burkina Faso an
Afrika geflunn an huet a Spuenien, am
Marokko an am Mali Rascht gemaach.

Mir
Wäissstorchen hunn e
Gewiicht vun 3,5 kg. Op eiser Rees
an Afrika (4.700 km!!) verbrauche mir
ongeféier 3 kg Fettreserven als «Benzin».
Klor, datt mir genuch friesse mussen,
fir dat ze iwwerstoen!

Wéini wëssen d'Vullen, datt et
Wanter gëtt?

Am Hierscht, wann d'Deeg méi kuerz
ginn, ginn d'Vullen onroueg. Si friesse
ganz vill, fir genuch Energie fir hir
Rees ze hunn. Ënnerwee brauche si
och nach genuch Raschtplaze mat
vill Fudder, well et gi Plazen, wou et
näischt ze friesse gëtt (z. B. iwwer
dem Mier an der Wüst).

Wéi fannen d'Zuchvullen de Wee?

D'Zuchrichtung ass de Vullen
ugebuer.

Déi Zuchvullen, déi **am
Dag** fléien (Schmewelen,
Storchen) orientéiere sech
un der Sonn. Dofir musse si
de **Stand vun der Sonn** fir
all Dageszäit kennen (moies
geet d'Sonn am Osten op,
mëttens steet si am Süden
an owes geet si am Westen
ënner).

Wëssenschaftler
hunn erausfonnt, datt mir
Zuchvulle sou eppes wéi eng Auer
bannen am Kapp hunn.

Wäissstorch

Kuck an de Stärnhimmel: wann s
du dir eng Linn denks vum Grousse
Won bis bei den Täissel vum kleng
Won, dann hues du de Polarstär
fonnt, deen e bësse méi hell liicht,
wéi déi Stärer ronderëm.

Routbrëschtchen

Aner Vulle fléien **nuets** (wéi
d'Routbrëschtchen an
d'Inten). Si orientéiere sech
um **Polarstär**, e Stär, deen
zu all Joreszäit am Norde
steet. Do stellt sech awer e
kleng Problem: südlech
vum Äquator ännert sech
de Stärnhimmel (de
Polarstär ass net méi ze
gesinn). Wouru si sech
duerno orientéieren, gëtt
nach erfuerscht.

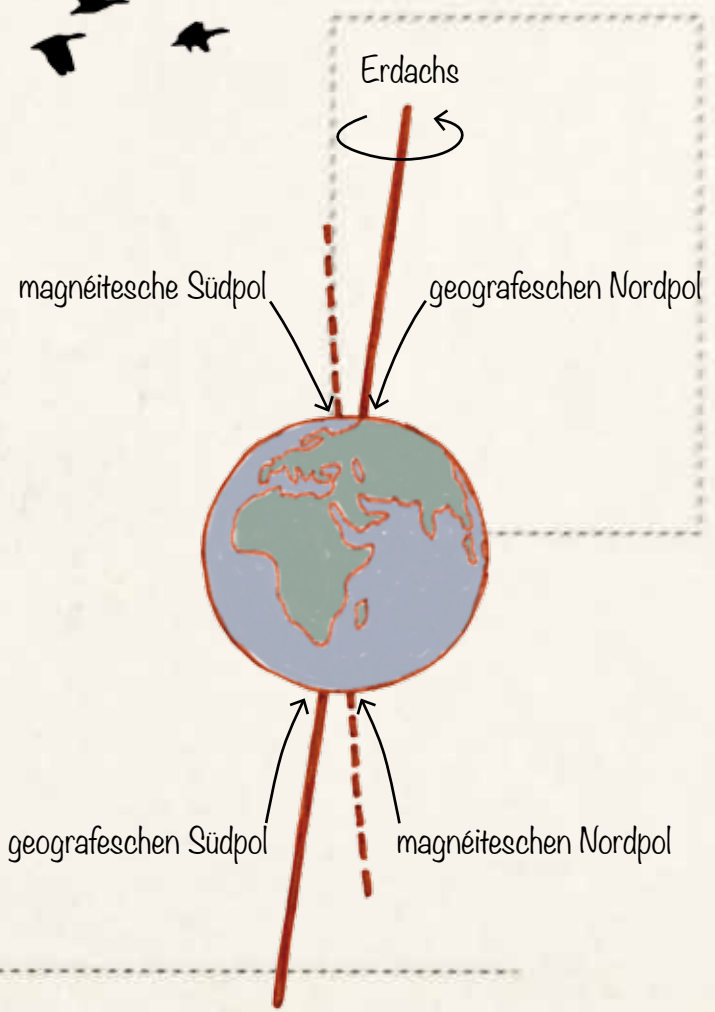

Wann d'Sonn oder d'Stären (bei schlechtem Wieder) net ze gesi sinn, kënne sech d'Vullen un de **Magnéifelder** vun der Äerd orientéieren. De Magnéitkompass ass bei de Vullen am rietsen A. Wéi e genee funktionnéiert, gött nach erfuerscht.

Awer och **Bierger, Baachen, Mierer an Uertschaften** hëllefen den Zuchvullen, fir de Wee ze fannen. Dat erkläert, firwat d'Schaaschteg-schmuewelen all Joer am selwechte Stall bréien.

Raschten ënnerwee bei engem Séi, wou et vill ze friesse gött.

Firwat bleiwen d'Zuchvullen dann net an Afrika?

Am Norde ginn et am Summer masseg Insekten. D'Zuchvullen, déi am Fréijor zrëck an ons Géigende kommen, fannen also genuch ze friesse fir sech an hir Jonk. Am Süden ass an der Brutzäit d'Konkurrenz fir d'Insekten ganz grouss an et ginn do och méi Feinden. Dofir kommen d'Zuchvulle bei ons zrëck a maachen 2 Mol am Jor déi geféierlech Rees.

Wéi gouf erausfonnt, wou
d'Zuchvullen iwwerwanteren?

Fréier hunn d'Leit gemengt,
d'Zuchvulle géifen e Wanterschlof
halen, wéi d'Fliedermais, déi jo och
laang Zäit fir Vulle gehal gi sinn.
Réischt virun 100 Joer hunn
d'Wëssenschaffler den Zuchvulle
Réng un d'Patten ugedo an domat
d'Rätsel vum Vullenzuch geléist. Déi
Réng si ganz kleng a liicht an dofir
hënnere si d'Vullen net.

D'Vullenexperte
wëssen, wéi si eis
upaken! Dat deet eis guer
näischt!

Schick,
mäin neie Rank!

Sou gesäit e Rank vun
engem Vull aus. Do
ass eng Nummer dra
gedréckt an déi Plaz,
vu wou de Rank kënnt.

Fir
de Vullenzuch
besser ze erfuerschen ass
all Informatioun vu beréngte
Vullen immens wichteg.

Wat man ech, wann ech e Vull
mat engem Rank fannen?

Schreif d'Ranknummer, den Datum an
d'Plaz, wou s du de Vull fonnt hues,
op en Ziedel a schéck dat Ganzt mat
denger Adress un:
Claude Heidt 'natur musée' 25 rue
Münster L-2160 Lëtzebuerg.
Soubal erausfonnt ginn ass, wou
de Vull beréngt gouf, kriss du dës
Informatiounen geschéckt (dat dauert
dacks e puer Méint).

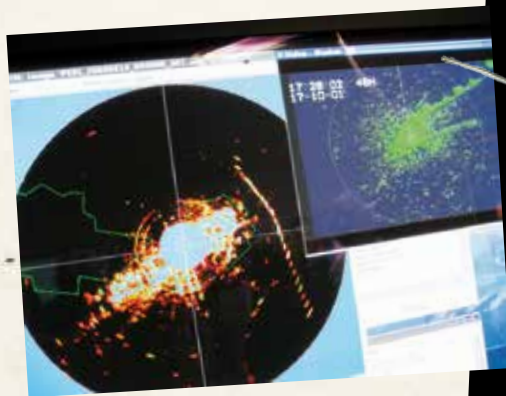

Hunn
d'ei Leit näischt Besseres
ze dinn, wéi ons ausze-
spionéieren?

Schwarzstorch

Mat spezielle Programme
kënnen d'Vullefuerscher d'ei ganz
Informatiounen am Computer
kucken an ënnersichen an domat
no Fluchrouten oder Raschtplaze
sichen.

Erfuerschung vum Vullenzuch mat Satelliten

Fir de Vullenzuch nach besser ze
erfuerschen, kréie verschidde Vulle
Sendere ugedo. D'ei gesinn aus, wéi
e Rucksak mat enger Antenn. D'ese
Sender schéckt Signaler un e Satellit
a sou weess een zu all Moment, wou
de Vull grad drun ass, a souguer, wat
e mécht (flitt oder rascht).

Jo, a
Südeuropa gi vill Vullen
ofgeschoss a gi mol net
giess.

Geforen ennerwee

D'Gefore fir d'Zuchvulle sinn
d'Zerstéierung vu Fiichtgebidder
(= hire Restaurant) an d'Juegd
a Südeuropa (Frankräich, Italien,
Zypern, Malta).

Schéi Gréiss
aus Afrika!

Johanna

Panewippchen
'natur musée'
Lëtzebuerg

Wéi eng Heck ass dat?

Elo am Hierscht liichten d'Hecken an hir Friichte schéi faarweg.

De Panewippchen hëlleft dir mat dëse Froen
erausfannen, wéi d'Hecken heeschen.

Huel e Bestëmmungsbuch,
do kammoud Schung un
a maach dech
op de Wee.

kuck d'Friichten

1 Wéi eng Faarf hunn d'Friichten?

2 Wéi eng Form hunn d'Friichten?

Spackelter

Vullekriichten

Hieselnëss

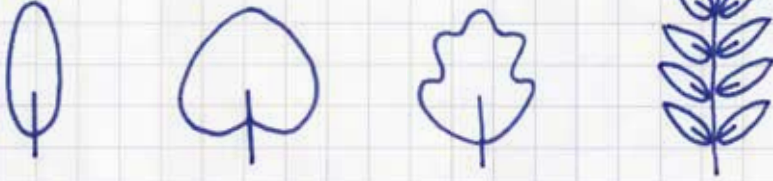

Hielenter

kuck d'Blieder

1 Wéi eng Form huet d'Blat?

längelzech wéi en Häerz wéi eng Hand zesummegezat

2 Wéi eng Form huet de Bord vum Blat?

glat

gezackt

gewellt

Mullebutzen

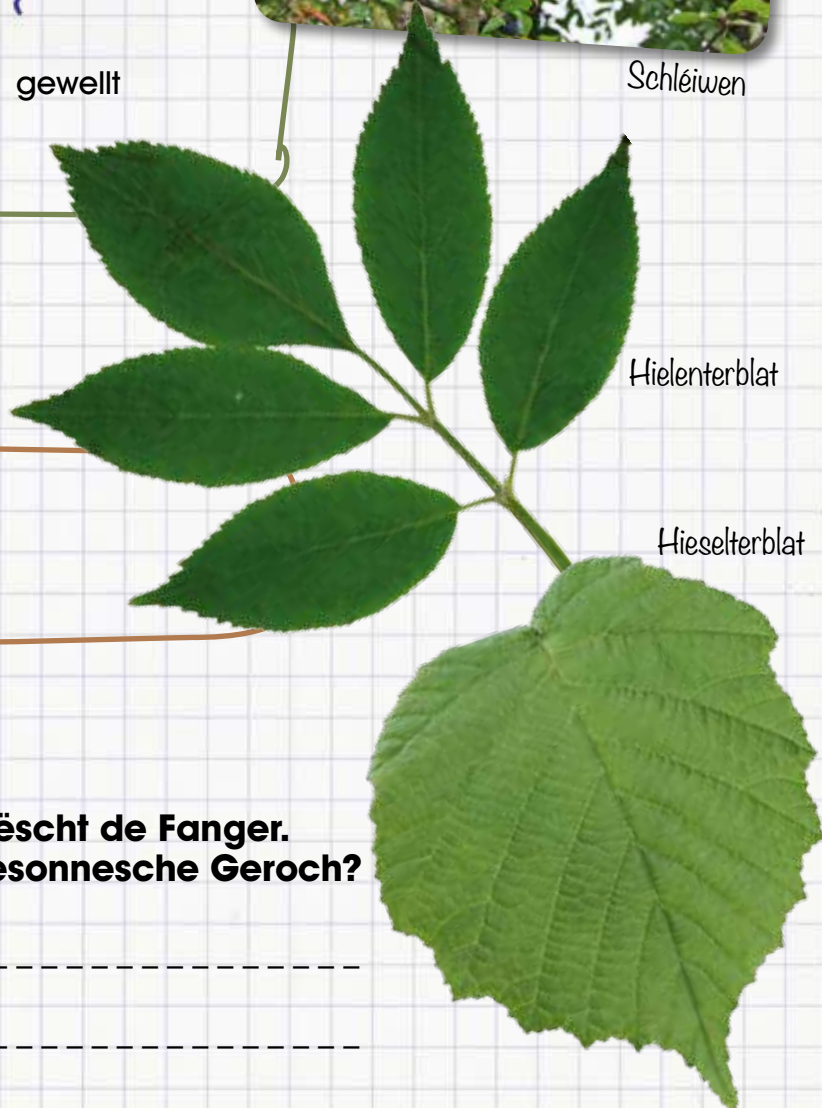
Schleiwien

kuck d'Äscht

Hunn d'Äscht Picken?

Jo

Nee

Hielenterblat

Hieselterblat

Reif e Blat téscht de Fanger.
Huet et e besonnesche Geroch?

Hues du erausfonnt, wéi eng Heck et ass?

Wäissdar Weißdorn,
aubépine, hawthorn, *Crataegus*

Friichten, Mullebutzen: Rout a ronn

Blieder: Wéi eng Hand, Bord gewellt

Äscht mat Picken

Heckerous Hundsrose,
églantier, dog rose, *Rosa canina*

Friichten, Spackelter: Rout an oval

Blieder: Zesummegezat, Bord gezackt

Äscht mat Picken

Vullekiischtebam

Eberesche, sorbier des oiseleurs,
rowan, *Sorbus aucuparia*

Friichten, Vullekiischten: Orange a ronn

Blieder: Zesummegezat, Bord gezackt

Äscht ouni Picken

Schwaarzen Hielenter

Schwarzer Holunder, sureau noir,
black elder, *Sambucus nigra*

Friichten, Hielenterbieren: Blo-schwarz a ronn

Blieder: Zesummegezat, Bord gezackt

Äscht ouni Picken

Schléiwendar Schlehdorn,
prunellier, blackthorn, *Prunus spinosa*

Friichten, Schléiwen: Blo-schwarz a ronn

Blieder: Längelzech, Bord gezackt

Äscht mat Picken

Hieselter Haselnussstrauch,
noisetier, common hazel,

Corylus avellana

Friichten, Hieselëss: Brong an oval

Blieder: Wéi en Häerz, Bord gezackt

Äscht ouni Picken

Rubbel hei e Blatt mat enger Wuessfaarf of.

...
nach am
Bestëmmungsbuch
nogeckuckt.

Numm vun dengem Strauch:

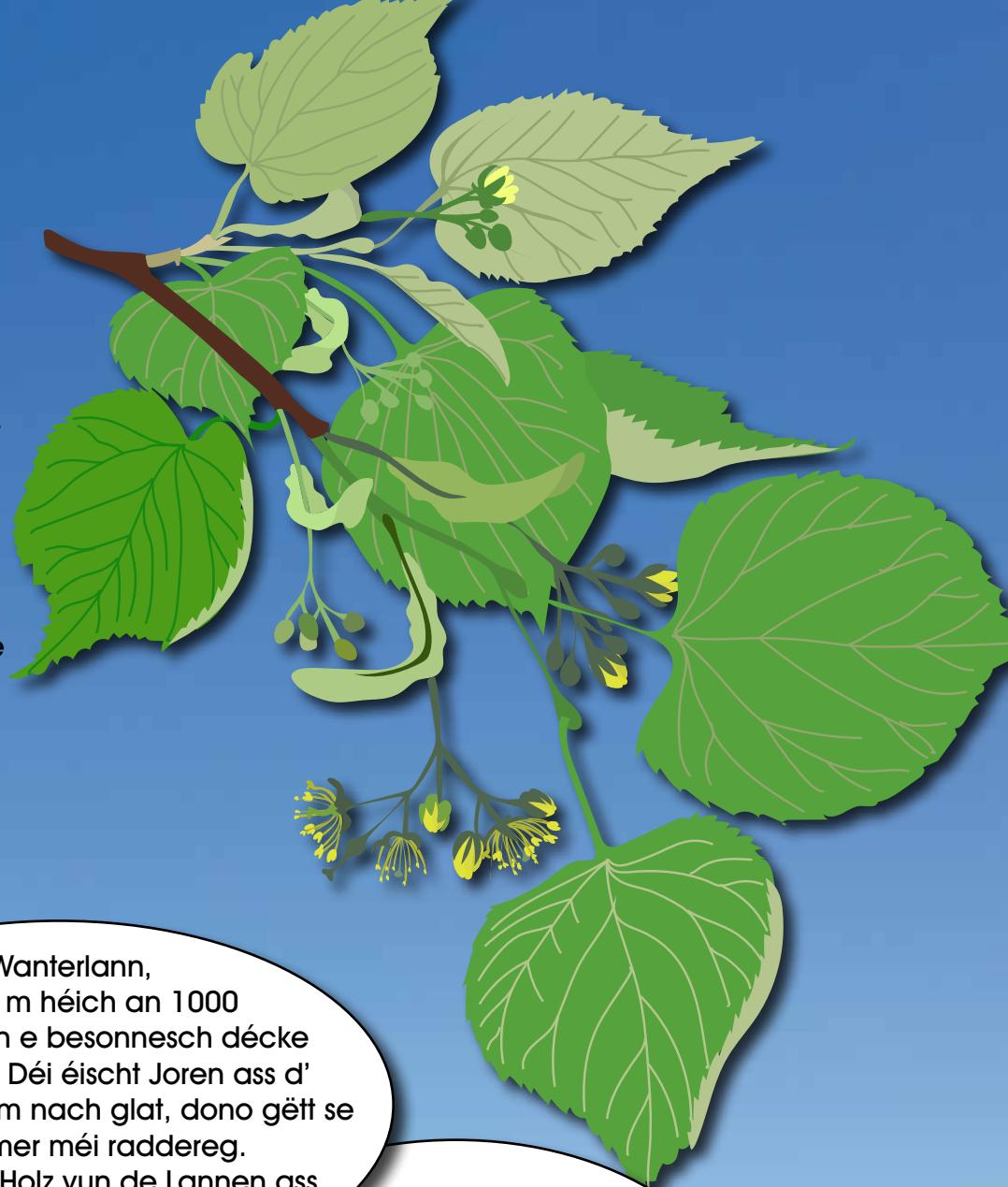

d'Winterlann

Winterlinde, tilleul à petites feuilles, small-leaved lime, *Tilia cordata*

D'Wanterlann ass zum Bam vum Joer 2016 gewielt ginn. All Joer gëtt e Bam gewielt, fir op hien opmierksam ze maachen a sech besonnesch mat him ze beschäftegen.

Dofir kucken och mir eis d'Lann mol méi genee un:

D'Wanterlann, ka bis 40 m héich an 1000 Joer al ginn an e besonnesch décke Stamm kréien. Déi éischt Joren ass d' Schuel vum Stamm nach glat, dono gëtt se awer ëmmer méi raddereg. Dat hellt, mëllt Holz vun de Lannen ass ganz beléift fir ze schnëtzen.

D'Bléie vun der Wanterlann kann een am Juli scho vu wäitem richen. Mat hirem wonnerbar séissen Doft lackele si dausende vu Beien un. Déi maachen domat de leschten Hunneg fir d'Saison.

Goldegel
Hierschtblieder

Hir **häärzförmeg Blieder**
maache si a ville
Geschichten a Lidder zum
Bam vun de Verléiften. Am
Hierscht ginn hir Blieder
goldegel.

A villen Dierfer stoung fréier
an der Mëtt eng déck,
al Lann, bei där gedantz
a gesonge gouf. **Bei der**
«Lann» war dacks eng
wichtig Versammlungsplaz,
wou d'Leit sech begéint
si fir wichtig Saachen ze
schwätzen.

Probéier aus:

Lannepropeller:
Gehei een zeidege
Fruuchstand
(Droblat mat de
Lannennëssercher)
an d'Luucht
a kuck wéi et
eroffällt!

Probéier d'Schuel vun engem Lannenäschtchen ze léisen (geet ganz gutt mat engem Spuerschieler). Kraz déi iewescht Schicht vun der Schuel erof an da kanns du de **Bast**

erkennen, dee ganz zolift ass a schwéier ze zerreißen. Fréier gouf dee Bast geholl fir ze bannen, ze flechten a fir Seeler ze dréinen.

Lannebléientéi:

Zu alle Joreszäiten ass de Lannebléientéi e gudden a gesonden Duuschtfläscher. Bei Erkältungen deet e schweessen a berouegt.

Op 4 lessläffel Lannebléieblieder a 4 lessläffel Melisseblieder 1 Liter kache Waasser schédde an 10 Minutten zéie loossen. Dono siften. Eventuell mat Lannebléienhunneg séissen.

Hei e besonnesch gudden **Schloftéi:**

KNiWWEL

Schnëtze mat Lannenäscht

e puer geschielte
Lannenäscht

eng Feil

e Knäipchen

e Stéck Schläifpabeier

Zeechen eng Spiral op däin
hëlzenen Aascht.

Mam Knäipche schnëtzt du den
opgemoolte Strécher no ...

.... bis du déi schéi Spiral
hues, wou den Hunneg gutt
kann eroflafen. Mam
Schläifpabeier kanns
du dat Ganzt nach glatt
schlänfen.

KNiWwWEL

Pass och hei gutt
op deng Fangeren
op!!

Knäpp

e puer geschielte
Lannenäsch

Schneit mat
engem Fuusseschwanz (See)
deng Äscht an 1/2 cm
däck Tranchen.

Buer 2 Lächer
dran.

Schläif nach
e bässe glatt, a
fäerdeg sinn
deng Knäpp.

De Panewippchen

'natur musée' - 25, rue Münster -
L-2160 Lëtzebuerg - Tel.: 462233 450

www.naturmusee.lu
www.panda-club.lu

Impressum

Redaktiounscomité:

S. Backes, J. de la Gardelle, S. Goerens, C. Greisen,
M. Grosbusch, M. Hagen, S. Hagen, C. Heidt,
M. Hoffmann, G. Kersch, M. Kirsch, F. Theisen, M. Ursone,
F. Wolff.

Texter:

J. de la Gardelle, S. Goerens, M. Grosbusch, S. Hagen,
C. Heidt, G. Kersch, M. Kirsch, J.-P. Majerus, M. Schaltz.

Grafik an Illustratioun:

S. Goerens, S. Hagen, M. Moritz.

Fotoen:

S2 Hannergrund: ©shutterstock, Eschenspanner:
Nelly Erang, Vullenhaus: mnhn
S4-7 orange Séistär: Tato Grasso, aner: mnhn
S8-9 Guy Kersch
S16 Einstein: F. Schmutzer, Dali: Allan Warren, Morpheus:
shakko
S17 mnhn
S21 mnhn
S22-24 Siesta: Salah dasirax, Siesta Kazen: Markoz,
aner: Jacqueline de la Gardelle
S26 shutterstock
S28 mdk09
S29 shutterstock
S30 Storchentuch: Henrike Mühlichen, Storch: Richard
Bartz, Routbräschchen: Jang Schock,
aner: shutterstock
S31 Vullen Silhouette: Andreas Trebte, Vullenzuch Séi:
VZFallmigrationUSFishandWildlifeService
S32 Beréngung uewen an Opschreiwen: Julio Reis,
aner: mnhn
S33 Schwaarzstorch: Patrick Lorgé, Computerbild:
Gerard M, Jeeër: shutterstock
S34 shutterstock
S35 Hieselter: mdk09, aner: mnhn
S36 Wäissdar: Frank Vincentz, aner: mnhn
S37 mnhn
S38-39 shutterstock
S40-41 Lanneblat: Ptelea, Lannepropeller: Didier
Descouens, grouss Foto Lann a kleng Foto giel
Blieder: shutterstock, aner: mnhn
S42-43 mnhn

De Panewippchen gëtt ënnerstëtzt vun

Ministère de la Culture - Musée national d'histoire
naturelle
Ministère du Développement durable et des
Infrastructures - Administration de la Nature et des
Forêts
Ministère de la Santé

Abonnementer & Info

panda-club@mnhn.lu
Tel.: 462233 450

Als Member vum Panda Club kriss du d'Zeitung
„De Panewippchen“ 4 mol am Joer geschéckt.
Fir Erwuessener, déi „De Panewippchen“ fir e Grupp
vu Kanner wëllen abonnieren, si 6 Exemplare vun
all Nummer gratis, vum 7. Exemplar u froe mir en
Onkäschtebäitrag vun 1 Euro pro Ausgab a pro Exemplar.

FAMILLJEFEST

VUM 'NATUR MUSÉE'

25. September 2016

12.00-18.00 Auer

Spiller an Atelieren zu den
Themen Natur an Ëmwelt.

Wou: ronderëm den 'natur musée'
an Neimënster am Stadgronn

Fir Iessen a Gedrénks ass gesuergt

Kuck den Ateliersprogramm op
WWW.PANDA-CLUB.LU

AN ZEUMMENAARBECHT MAT:

